

“YOZMA MANBALAR — BEBAHO BOYLIK”.

Achildiyeva Nazokat Nuraliyevna¹¹ Termiz arxeologiya muzeyi kutubxona mudiriMAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 29.03.2025

Revised: 30.03.2025

Accepted: 31.03.2025

KALIT SO'ZLAR:

Xorazmiy yozuvi,
Qadimgi turkiy yozuvi,
So'g'd yozuvi, Arab
yozuvi, Muzeylar.

Ushbu maqolada O'zbekistonda qadimgi yozuvlarning boy tarixi mavjud. Ularning aksariyati ming yillar oldin yaratilgan bo'lib, bizga o'tmishdagi madaniyatlar, tillar va odamlar haqida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etadi. Kitobning paydo bo'lishi, uning shaxs kamolotida tutgan o'rni va kitob paydo bo'lish tarixi hamda eng qadimgi qo'lyozma asarlar haqida so'z yuritiladi.

KIRISH. Eng qadimgi yozuvlar: O'rta Osiyo yozuvlari: O'zbekiston hududida topilgan eng qadimgi yozuvlar O'rta Osiyo yozuvlari deb ataladi. Ular miloddan avvalgi II ming yillikda paydo bo'lgan va qadimgi xalqlar tomonidan ishlatilgan. Bu yozuvlarning aniq mazmuni hali to'liq tushunilmagan, lekin ular qadimgi O'rta Osiyo madaniyatining rivojlanishida muhim rol o'ynagan.

Yozuvning paydo bo'lishi inson tafakkurining noyob mo'jizasi bo'lib, ular dastavval qoya toshlarda, sopol hamda metall parchalarida, hayvon terilarida va nihoyat, qog'ozda ifodalanishi bilan bizgacha yetib kelgan²⁰.

Qadimgi turkiy yozuvlari: Miloddan avvalgi I ming yillikda O'zbekiston hududida turkiy xalqlar yashab kelgan. Ular o'z tillarini yozish uchun turli xil yozuvlarni ishlatganlar, jumladan, runik yozuvlar, brahmi yozuvlari va xorazmiy yozuvlari.

Xorazmiy yozuvi: Miloddan avvalgi VI-VII asrlarda Xorazmda rivojlangan o'ziga xos yozuv tizimi. Bu yozuv qadimgi xorazm tilida yozilgan matnlarni saqlab qolish uchun ishlatilgan.

1. Z.Choriyev, Sh.Shaydullayev, T.Annayev. O'zbekiston hududida yozuvning paydo bo'lishi va taraqqiyoti. Toshkent. "Yangi asr avlodi". 2007-yil. 3-bet

So'g'd yozuvi: Miloddan avvalgi I ming yillikda So'g'd davlatida rivojlangan yozuv tizimi. U so'g'd tilida yozilgan matnlarni saqlab qolish uchun ishlatilgan.

Arab yozuvi: VIII asrda O'zbekiston hududida Islom dini tarqaldi va arab yozuvi o'zbek tili uchun rasmiy yozuv sifatida qabul qilindi.

O'zbekistonda qadimgi yozuvlarni o'rganish:

Arxeologik qazishmalar: Arxeologlar O'zbekistonda qadimgi shaharlar va qabristonlarni qazish orqali qadimgi yozuvlarni topishmoqda.

Muzeylar: O'zbekistondagi muzeylarda qadimgi yozuvlarga oid ko'plab eksponatlar saqlanadi. Ilmiy tadqiqotlar: O'zbekistonlik va xorijiy olimlar qadimgi yozuvlarni o'rganish va ularning mazmunini tushunish bo'yicha tadqiqotlar olib bormoqdalar. O'zbekistondagi qadimgi yozuvlar bizning tariximiz va madaniyatimiz haqida qimmatli ma'lumotlarni beradi. Ularni o'rganish bizga o'tmishga chuqurroq tushunish imkonini beradi. Dunyo tarixini, madaniyatini, ilm-fanini va insoniyatning rivojlanishini tushunish uchun yozma manbalar bebaho boylik hisoblanadi. Ular bizga o'tmishni ko'rish, o'tmishdagi odamlarning fikrlarini, his-tuyg'ularini va harakatlarini tushunish imkonini beradi.

Yozma manbalar turli xil shakllarda bo'lishi mumkin:

Kitoblar: Adabiyot, tarix, fan, diniy matnlar, she'riyat, hikoyalar, xatlar, kundaliklar va boshqalar.

Hujjatlar: Rasmiy hujjatlar, shartnomalar, qonunlar, farmonlar, xatlar, hisobotlar, arxiv materiallari va boshqalar.

Yozuvlar: Qadimiy yozuvlar, toshlarga o'yib yozilgan matnlar, qabriston yozuvlari, xatlar, kundaliklar, daftarlar va boshqalar.

Elektron manbalar: Elektron kitoblar, maqolalar, veb-saytlar, bloglar, ijtimoiy tarmoqlar va boshqalar.

Yozma manbalar bizga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

Tarixni o'rganish: Yozma manbalar bizga o'tmishdagi voqealarni, madaniyatlarni, jamiyatlarni va shaxslarni tushunishga yordam beradi.

Ilm-fanni rivojlantirish: Ilmiy tadqiqotlar uchun yozma manbalar muhim ma'lumot manbai hisoblanadi.

Madaniyatni saqlash: Yozma manbalar bizning madaniyatimiz, tilimiz, adabiyotimiz va an'analarimizni saqlashga yordam beradi.

Shaxsiy hikoyalarni tushunish: Kundaliklar, xatlar va boshqa shaxsiy yozuvlar bizga o'tmishdagi odamlarning hayotini, his-tuyg'ularini va fikrlarini tushunishga yordam beradi.

Yozma manbalarni o'rganish va saqlash juda muhimdir. Ular bizning o'tmishga, hozirgi zamonga va kelajakka bo'lgan tushunchamizni kengaytiradi. Yozma manbalarni o'rganishda tanqidiy fikrlash muhimdir. Manbalarni tekshirish, muallifning nuqtai nazarini tushunish va ma'lumotlarni boshqa manbalar bilan solishtirish kerak.

Yozma manbalarni saqlash va himoya qilish ham muhimdir. Arxivlar, kutubxonalar va muzey kabi joylar yozma manbalarni saqlash va kelajak avlodlarga etkazish uchun muhim rol o'ynaydi. Yozma manbalar bebaho boylikdir va ularni o'rganish va saqlash bizning madaniy va intellektual merosni himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Z.Choriyev, Sh.Shaydullayev, T.Annayev. O'zbekiston hududida yozuvning paydo bo'lishi va taraqqiyoti. Toshkent. "Yangi asr avlodi". 2007-yil.

2. Annaev T., Shaydullaev Sh. Surxondarë tarixidan lavxalar. –T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriëti, 1991.

Elektron adabiyotlar

3. www.shosh.uz

4. <https://n.ziyouz.com>.

5. <https://society.uz>